

УДК 378.091.2

[https://doi.org/10.33296/2707-0255-18\(35\)-16](https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-16)

ЛЕБІДЬ Ольга

старша викладачка, кафедра методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін, студентка магістратури Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, майстер виробничого навчання Державного навчального закладу "Буцький політехнічний професійний ліцей", смт Буки

ORCID: 0009-0006-7065-1812

olgalebid66@gmail.com

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПОВОЄННИХ ПОТРЕБ

Анотація. В умовах постійного зростання вимог до інтелектуальних здібностей, коли знання й кваліфікація набувають все більшої цінності, від якості вирішення проблем нестачі високоінтелектуального людського капіталу безпосередньо залежать економічна й соціальна стабільність України, перспективи сталого розвитку й добробут кожної людини. Питання впливу ринку освітніх послуг на якість людського капіталу стають надзвичайно актуальними.

Стаття показує, що окрім воєнних дій є інші проблеми, які існували до повномасштабного вторгнення, і до початку воєнних дій 2014 року. Описується робота, яку держава проводила заради розвитку професійної освіти, як вона вдосконалювалась з кожним роком, і як повномасштабне вторгнення змінило плани, і яким складним є планування тепер.

Показано, як працівникам закладів професійної освіти важко пристосовуватись до нових викликів ринку праці, і до цього всього додаються воєнні дії та потреба допомагати постраждалим, а також збільшується кількість постраждалих від війни серед яких є студенти, педагогічні працівники та інші громадяни, хто зв'язаний із системою освіти. Особливо важливим є збереження підприємств. Саме з ними активно мають співпрацювати заклади освіти, готувати нових підприємців та менеджерів, які прийдуть на зміну тим, що не можуть продовжувати діяльність з різних причин. Нові підприємці уже будуть готові до викликів війни та активно брати участь у повоєнній відбудові.

Згадується те, як освіта має постійно підтримувати громадян у підвищенні їх кваліфікації, що заклади освіти мають неперервно навчати дорослих людей, які

потребують перекваліфікації, підвищення кваліфікації, не забувати про удосконалення навичок і знань педагогічних працівників.

Ключові слова. Суспільство, економіка, повоєнна відбудова, підвищення кваліфікації, професійна освіта.

Вступ. Проблемою професійної освіти в Україні є її низька престижність, недостатня матеріальна забезпеченість, невідповідність швидким темпам розвитку світового ринку, недостача персоналу та абітурієнтів у зв'язку з відтоком чи зменшення населення відповідно до військової агресії. Постає проблема об'єднання і злиття навчальних закладів, тому, що тепер менша кількість людей навчається і навчає на території нашої держави. У повоєнну відбудову будуть з'являтися нові навчальні заклади, відповідно до нових потреб українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботі використовувались статті із електронних періодичних видань, матеріали конференцій, періодичні видання, законодавчі акти. Проблемами науково-методичного забезпечення розвитку людського капіталу у сфері професійної освіти і навчання для повоєнних потреб особистості, суспільства економіки чи суміжними до цієї проблематики займалися такі науковці і автори, як Геревенко А. М., Єрмоленко А. Б., Базиль Л. О., Мельник М. Ю., Шкарлет С., Прохоренко Л. І., Пищулина О., Маркевич К., Кремень В. Г., Луговий В. І., Топузов О. М., Сисоєва С. О., Максименко С. Д., Ляшенко О. І., Ничкало Н. Г., Саух П. Г., Регейло І. Ю.

Метою статті є донести до читача проблему роботи навчальних закладів професійної освіти у воєнний час та у повоєнну відбудову, не забуваючи про те, що має бути розвиток, не зважаючи ні на що, і конкуренція існує з країнами, де бойових дій немає, мають бути враховані дані світові темпи розвитку. План розвитку системи професійної освіти має враховувати різні проблеми, що виникають на території нашої держави, їх причини і наслідки, бо не тільки бойові дії створюють проблеми, хоча вони займають ліву частку.

Завданням проведеного дослідження є дійти розуміння, що всі мають працювати разом: влада, бізнес, жителі. Людський ресурс, який буде займати робочі місця, відбудувувати країну, тримати її на плаву під час воєнних дій, багато в чому залежить від таких природних моментів, як демографічна ситуація і фізичне здоров'я жителів. Проте навички, знання, уміння, якість життя, психологічне та фізичне здоров'я піддається свідомому впливу. Наше завдання - вирішити, як методичне забезпечення професійних навчальних закладів, кінцевою метою яких - сформувати якісний людський капітал, повинно відповідати потребам особистості, бізнесу, який потребує робочу силу, і потребуватиме її у повоєнну відбудову, системи освіти.

Виклад основного матеріалу. За даними Міжнародної організації праці, від 25% до 45% фахівців не володіють кваліфікацією, що відповідає сучасним умовам виробництва. З огляду на швидкість економічних змін, в тому числі й на вплив війни (значна кількість осіб з інвалідністю внаслідок бойових дій, переміщених осіб і молоді, яка не може перебувати на окупованих територіях і тому перервала своє професійне навчання), стає необхідною безперервна професійна підготовка без відриву від виробництва. Зростає потреба гнучких та індивідуалізованих освітніх технологій, які точно відповідають основним потребам, а не є лише зовнішньою прикрасою або поверховим зміщенням традиційних технік.

Завдяки злагодженій взаємодії різних структур, чимало викликів війни вдавалося оперативнo долати із найменшими витратами часу й мінімальними загрозами для цивільного населення. Скорочення населення України через війну, в тому числі, рух робочої сили за кордон, призведе до того, що на повоєнну відбудову будуть залучені іноземні працівники, які будуть прибувати на безпечні місця, де з'явиться потреба в їх послугах. Завдання держави зробити так, щоб люди, які тепер перебувають на території України, підтримують її економіку, були здатні конкурувати з такими працівниками із закордону після війни.

Освіта має забезпечувати громадян можливістю змінювати свою кваліфікацію, відповідно до різких і непередбачуваних змін, які актуальні в наш час, піднімати свою кваліфікацію, вдосконалювати навички та пристосовуватись до потреб держави та суспільства. Це також передбачає виконання управлінських функцій відповідно до певної професії й спеціальності конкретної галузі. Освіта покликана підвищувати рівень конкурентоздатності й мобільності випускника на ринку праці, забезпечення кар'єрного зростання протягом життя.

Розвиток цифровізації й загалом механізації виробничих процесів, сфери послуг і сервісу визначатимуть ті актуальні тенденції оволодіння науками, які знадобляться в педагогічному процесі. Якщо ми розглянемо результати досліджень, проведених в Інституті професійно-технічної освіти протягом останніх десяти років, можна зробити висновок про позитивну тенденцію. Спрямовуються зусилля на підтримку педагогічних працівників закладів професійної освіти, які потребують підвищення навичок у користування інформаційними технологіями, зокрема викладачів, майстрів виробничого навчання, інструкторів, методистів, керівників професійних коледжів, професійних ліцеїв, регіональних центрів професійної освіти й інших закладів.

Використання новітніх технологій у навчанні необхідне, має бути практика у студентів перед початком роботи. Навчальні заклади одні із перших повинні залучати у використання новинки технологій. Їхні випускники – це майбутні професіонали, які мають бути готові до виконання роботи на найвищому рівні, знаючи всі нюанси користування такими машинами. А науково-методичне забезпечення будь-якого закладу завжди має відповідати новинкам технологій виробничого процесу в Україні та світі. Тож інтеграція наукових розробок до сфери педагогічного й методологічного використання протягом останнього часу значно поживалася. [1]

В умовах воєнних дій важливою є економія ресурсів, які були знищені, пошкоджені, і немає можливості забезпечити навчальні заклади всім технічним і методичним наповненням. Є навчання через проекти. Воно дозволяє отримати

максимальну вигоду, при невеликих фінансових затратах. Навчатись можна навіть дистанційно, проте кращим результатом буде якщо збиратись разом в аудиторії. Такий тип інтелектуальної діяльності як ніколи буде актуальний у повоєнну відбудову, коли необхідні будуть проекти по створенню нових підприємств, відновленню територій та інфраструктури.

Доведено, що проектна діяльність студентів покращує засвоєння матеріалу, призводить до того, що студенти краще здатні прогнозувати результати певної роботи, передбачати вихід із ситуації, вирішення проблеми, робити висновки, генерувати ідеї. Проектна діяльність вчить студентів працювати з інформацією, що є дуже важливим навиком в умовах гібридної війни, нових трендів ринку праці, де необхідні навички поводження з інформаційними технологіями, при поверненні в звичне русло у повоєнну відбудову.

Навчальний проект – це комплекс пошукових, розрахункових, дослідницьких, графічних та інших видів робіт, що виконуються студентами самостійно за організаційно-консультативної підтримки викладача з метою практичного чи теоретичного розв'язання проблеми. [2]

В умовах повоєнної відбудови професійна освіта має бути стійкішою і гнучкішою, аніж коли-небудь. Необхідно зберігати конкурентоспроможність держави на політичній та економічній арені, що дозволить їй вижити і залишитись на карті світу. А зробити можна це тільки з допомогою професіоналів, які виробляють блага для держави, і дозволяють їй процвітати. Цим займається якісна професійна освіта. Державна влада це розуміє, і Міністерство освіти і науки провели спеціальне засідання ще вкінці 2022 року.

Засади розвитку людського капіталу в сфері професійної освіти входять до Плану відбудови України. Зміни уже впроваджуються в життя, щоб бути готовими до викликів, які готує війна. Йдеться про автономію закладів, нову модель фінансування, активну цифровізацію та створення нової, сучасної мережі профтехів. Повоєнна відбудова буде складною, не просто треба буде повернутись до колишнього життя, а стати кращою, сильнішою державою, бо світ

розвивається, не стоїть на місці. Вороги тільки і чекають, щоб ми зупинились в розвитку, щоб легше було на нас впливати. А Захід із свого боку не завжди поспішає допомагати, бо у них свої проблеми. Війна приносить прибуток, як ворогам, так і західним виробникам зброї. Єдині, кому цікава перемога – це тільки нашої країні і нашим жителям. Тому освіта направлена на формування у вихованців розуміння того, яка буде перемога і повоєнна відбудова.

«Розумна відбудова» – це відновлення закладів профтехосвіти для підготовки професійних робітників, які відповідають потребам ринку праці. У межах цього напряму передбачається створити більш оптимальну та витривалішу мережу закладів профосвіти з новими навчальними просторами. Має бути активна співпраця бізнесу та освіти для того, щоб розуміти, які фахівці з якими знаннями та вміннями необхідні виробництву. [3]

Війна почалась ще в 2014 році. Проте, не зважаючи на це, держава робила все можливе, щоб професійна освіта процвітала. У 2021 році була створена Рада з питань розвитку професійно-технічної освіти, яка займалась пристосуванням системи професійної освіти під потреби ринку праці, модернізації її під виклики сучасного світу, враховуючи світові тренди. Передували цьому активні дослідження науково-педагогічної спільноти в Україні. Тобто відбудова України потребувалась завжди, адже навіть до початку воєнних дій, пострадянські політичні потрясіння, перебудови, наявність екстрактивної паразитарної влади, відбувались події, які знищували державу, гальмували її розвиток. Тепер народ все більше стає більш свідомим. І чим більш свідомим і демократичним стає суспільство, тим активніші бойові дії зі сторони країни, звідки екстрактивні інститути довгий час висмоктували ресурси. До повномасштабного вторгнення 2022 року у Міністерства освіти і науки було чимало планів. Їх ніхто не відміняє, просто вони потребують корективів:

- вдосконалення механізмів фінансування системи освіти;
- зміцнення зв'язків з усіма зацікавленими особами, які

користуватимуться результатами роботи освітніх установ: приймати на роботу

випускників, створювати робочі місця;

- підвищення якості підготовки педагогічного персоналу;
- модернізація освітньої системи і удосконалення відповідно до інновацій у світі;
- оптимізація мережі закладів освіти та її пристосування до нових викликів війни і умов відбудови;
- удосконалення організації освітнього процесу та програм навчання.

Після повномасштабного вторгнення багато закладів було зруйновано, студенти були переміщені всередині країни або закордон. Немає точної статистики, яка кількість закладів руйнується, скільки людей переміщено, це число постійно зростає, а спрогнозувати руйнації складно. Тому планування є складним і беруться до уваги песимістичні прогнози, щоб бути готовими до викликів війни. Необхідно пристосовувати навчальні плани до викликів повномасштабної війни, до потреб ринку праці, який змінився із повномасштабним вторгненням, налаштовувати зв'язки з бізнесом, який досі функціонує, бо багато організацій припинило свою діяльність.

Важливо молодих людей, а також досвідчених працюючих осіб навчати підприємництву. Багато підприємств припинило свою діяльність, і нам необхідні підприємці, які готові прийняти виклики повоєнної відбудови, тримаючи економіку нашої держави. Тому освітні заклади відкривають профілі по підприємництву, а також закликають своїх студентів проявляти ініціативу бізнес-стартапів.

Тепер, під час воєнних дій складніше стає робити якісне оцінювання отриманих знань. Професійна освіта потребує підвищення престижності. У повоєнній відбудові буде дуже велика потреба у професіоналах своєї справи. На ринку праці змінюються потреби на професії, які раніше були менш престижними, вони стануть більш престижними, у зв'язку з потоком робочої сили закордон по причині війни. А сама професійна освіта потребує переформатування, бо не лише професії повинні мати престиж, а і категорія закладів професійної освіти.

Тепер приміщення закладів освіти, в тому числі професійної, часто використовуються для розміщення внутрішньо-переміщених осіб. Тобто можливість проведення навчального процесу не завжди залежить від тої частини владних і економічних інститутів, які зв'язані з освітою і наукою. Звертається увага на державні структури, які забезпечують житлом і всім необхідним внутрішньо-переміщених осіб, як вони справляються зі своєю роботою і взагалі, у воєнний час всі об'єднуються заради спільної цілі.

Що стосується учнів на окупованих територіях, їх навчання навіть онлайн стає неможливим. Окупанти по максимуму намагаються обмежити від незалежної України всіх жителів окупованих територій, перевіряючи їх, насаджаючи жорсткий контроль і перевірки, репресії. Виникають і проблеми менш жахливого характеру, проте такі, які заважають повноцінно навчатись. Це неможливість проходження практики, якісного і правильного працевлаштування, проблеми зі зв'язком навчальних закладів і студентів через їх міграцію. Через міграцію, евакуацію чи місцезнаходження педагогічних працівників на окупованих територіях знижується якість роботи навчальних закладів; підготовка та перепідготовка кадрів стає неможливою, що є дуже важливим у воєнний час, пристосування колективу до реалій та нових викликів. [4]

Висновки. Отже, система професійної освіти у часи військового стану та у відбудову має бути максимально гнучкою і багато в чому направленою на управлінські професії, на розвиток у вихованців ініціативи, бізнес спрямованості та управлінських якостей. Цифровізація освіти не має ігноруватись, при проведенні воєнних дій, країна може значно відстати, якщо не буде вдаватись до прийомів самовдосконалення в плані новітніх техніки і технологій в сфері освіти. Також важливим є навчання студентів працювати з проектами, за якими майбутнє: це створення нових підприємств, відкриття бізнесу, збереження і вдосконалення існуючих організацій, перевлаштування їх під нові виклики відбудови. Також можна зробити висновок, що «розумна відбудова» – це відбудова України з врахуванням потреб освіти. Це відбудова не тільки бізнесу і інфраструктури, а і

освітніх закладів, які співпрацюватимуть з бізнесом, і держава також буде турбуватись про забезпечення себе тою робочою силою, яка їй потрібна.

Ціллю для подальших досліджень буде вивчення потреб жителів нашої держави після перемоги. Це не ті люди з тією свідомістю, що були до 2014 року. Це нове суспільство з новими потребами. Для задоволення цих потреб потрібно буде звертатись до європейського досвіду, проте з коригуванням на потреби держави, яка повинна реабілітувати своїх жителів та ветеранів. І все ж ментальність українців відрізняється як від ворожого російського народу, так і від європейських партнерів. Необхідно не забувати, що ми є самобутнім народом і не асоціювати себе ні з ким, не втрачати свою ідентичність і незалежність. Відповідно до цього факту і проводиться планування роботи навчальних закладів, створення методичного забезпечення в системі професійної освіти, аналізуються потреби кожного українця, певної бізнес компанії чи держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геревенко А. М., Єрмоленко А. Б. Науково-методичне забезпечення розвитку людського капіталу у сфері професійної освіти і навчання для повоєнних потреб особистості, суспільства, економіки. *Академічні візії*. 2023. №21. DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143328>.

2. Мося І. Метод проєктів як засіб оцінювання якості підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали XVI всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної) Інституту професійної освіти НАПН України (м. Київ, 29 квітня, 17-20 травня 2022 р.) / за ред. Радкевич В.О. Київ, 2022. С. 171-174.

3. Колегія МОН схвалила концептуальні засади розвитку людського капіталу у сфері професійної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/kolegiya-mon-shvalila-konceptualni-zasadi-rozvitku-lyudskogo-kapitalu-u-sferi-profesijnoyi-osviti>. (дата звернення: 27.03.2024).

4. Радкевич В. О. Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах сучасних викликів. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4(2). С. 1-15.

References

1. Herevenko A. M., Yermolenko A. B. Naukovo-metodychne zabezpechennia rozvytku liudskoho kapitalu u sferi profesiinoi osvity i navchannia dlia povoiennykh potreb osobystosti, suspilstva, ekonomiky. Akademichni vizii. 2023. №21. DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143328>.
2. Mosia I. Metod proektiv yak zasib otsiniuvannia yakosti pidhotovky fakhivtsiv u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi osvity // Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia: materialy KhVI vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (zvitnoi) Instytutu profesiinoi osvity NAPN Ukrainy (m. Kyiv, 29 kvitnia, 17-20 travnia 2022 r.) / za red. Radkevych V.O. Kyiv, 2022. S. 171-174.
3. Kolehii MON skhvalyla kontseptualni zasady rozvytku liudskoho kapitalu u sferi profesiinoi osvity. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/kolegiya-mon-shvalila-kontseptualni-zasadi-rozvitku-lyudskogo-kapitalu-u-sferi-profesijnoyi-osviti>. (data zvernennia: 27.03.2024).
4. Radkevych V. O. Naukovo-metodychne zabezpechennia rozvytku profesiinoi osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv. Visnyk NAPN Ukrainy. 2022. № 4(2). S. 1-15.

Olha LEBID,

ORCID: 0009-0006-7065-1812

senior lecturer, Department of Vocational Education Methodology and Social and Humanitarian Disciplines, Master's student of the Bilotserk Institute of Continuous Vocational Education, Master of Industrial Training at the State Educational Institution "Butskyyi Polytechnic Vocational Lyceum", Buky.

olgalebid66@gmail.com

SCIENTIFIC-METHODICAL PROVISION OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF VOCATIONAL EDUCATION FOR POST-WAR NEEDS

Abstract. In the conditions of constantly growing demands for intellectual abilities, when knowledge and qualifications are gaining more and more value, the economic and social stability of Ukraine, the prospects for sustainable development and

the well-being of every person directly depend on the quality of solving the problems of the lack of highly intellectual human capital. The issue of the impact of the educational services market on the quality of human capital is becoming extremely relevant.

The purpose of the article is to convey to the reader the problem of the work of educational institutions of vocational education in wartime and in post-war reconstruction, not forgetting that there must be development, regardless of anything, and competition exists with countries where there are no hostilities, which must be considered given global rates of development. The plan for the development of the professional education system should consider various problems arising on the territory of our country, their causes and consequences, because it is not only military actions that create problems, although they occupy the lion's share of them.

The article shows that in addition to hostilities, there are other problems that existed before the full-scale invasion, and before the start of hostilities in 2014. Describes the work that the state has done to develop vocational education, how it has improved year by year, and how the full-scale invasion has changed plans and how difficult planning is now.

It is shown how it is difficult for the employees of vocational education institutions to adapt to the new challenges of the labor market, and to all this are added the military actions and the need to help the victims, as well as the increasing number of victims of the war, among whom are students, teaching staff and other citizens who are connected with education system. The preservation of enterprises is especially important. It is with them that educational institutions should actively cooperate, train new entrepreneurs and managers who will replace those who cannot continue their activities for various reasons. New entrepreneurs will already be ready for the challenges of war and actively participate in post-war reconstruction.

It is mentioned how education should constantly support citizens in improving their qualifications, that educational institutions should continuously train adults who need retraining, advanced training, and do not forget about improving the skills and knowledge of teaching staff.

Keywords. Society, economy, post-war reconstruction, advanced training, professional education.